

פרק ד

חג החנוכה - לזכר חנוכת המקדש בבית שני

המזבח במועדם בכל שנה ושנה שמונה ימים".

ב עיקר הקשר הפעשי של ישראל
למקדש - דרך עבודת הקרבנות על מזבח
העולה

כאמור לעיל, חג החנוכה נקבע לדורות בעיקר בגלל בניין המזבח וחנוכתו. דבר זה מעורר שאלה: מדוע קבעו חכמים חג לזכר מאורע זה, הרי בניין המזבח אינו נס אלא קיום מצווה הכתובה בתורה! וכי על קיום מצוות התורה ראוי לתקן חג לדורות?

אכן, חג החנוכה נקבע לדורות כזכר לחנוכת המזבח, אך במאורע זה חוגגים אנו לא רק את חנוכת המזבח לבדו אלא חוגגים וזוכרים אנו את חנוכת וחיידוש כל העבודה במקדש כולו - ועל זה ראוי וכדאי לתקן חג לדורות. דבר זה הוא בעצם העניין שמלמדת אותנו מגילת תענית: כמו שחנוכת המשכן סבבה סביב מזבח העולה אך דרכו חנכו את כל המשכן והעבודה בו, כך הוא הדבר גם בבית שני, שעם חנוכת המזבח וחיידוש העבודה עליו - חנכו ישראל וחיידשו את כל העבודה במקדש כולו. מן הראוי לציין, שמבחינה הלכתית, חנוכת המזבח אינה פוטרת את חנוכתו של כל כלי וכלי באופן פרטי לעבודה (מנחות ד, ד), אך בכל זאת, כיוון שעיקר הקשר הממשי של ישראל למקדש הוא באמצעות מזבח העולה, עליו מעלים היחידים את קרבנותיהם, וסביבו מתאספים ישראל שלוש פעמים בשנה, הרי שחנוכת המזבח הוא המאורע המרכזי בחנוכת המקדש כולו, דבר שעליו ראוי לתקן חג לדורות.

ג. סיכום

חג החנוכה תוקן כחג לדורות כזכר לחנוכת המקדש וחיידוש העבודה בו בימי החשמונאים. זמן ימי החג, שמונה במספר, נקבע כפרק הזמן בו חנכו החשמונאים את מזבח העולה, כשהמזבח והעבודה עליו מהווים את עיקר העבודה במקדש, וכמקום אליו מביאים היחידים את קרבנותיהם.

כידוע, המצווה העיקרית שאנו מקיימים היום בחנוכה היא הדלקת נרות החנוכה לזכר הנס שנעשה במנורת המקדש, אך ראוי לשים לב, שלדעת חז"ל, עצם קביעת ימי החנוכה כימי חג נעשתה בראש ובראשונה לזיכרון מזבח העולה שחיידשו וחנוכו החשמונאים במקדש בימים אלו.

א. קביעת חג החנוכה - לפי פקודות קדומים

ב'מגילת תענית', מקור תנאי קדום¹ נאמר: "ומה ראו [חכמים] לעשות חנוכה שמונה ימים? והלא חנוכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא שבעה?... אלא בימי מלכות יוון נכנסו בני חשמונאי להיכל ובנו את המזבח וסדוהו בסיד... והיו מתעסקין בו בבנינו שמונה ימים".

אם כן, לדברי מגילה זו, פשוט שחג החנוכה נתקן כזכר לחנוכת המזבח, ממש כמו חנוכת המשכן, וכל מה שמתקשה התנא הוא: מדוע חנוכה תוקן להיות שמונה ימים ולא שבעה כמו חנוכת המשכן?

נמצא, אפוא, שהסיבה העיקרית שחג החנוכה נקבע כחג של שמונה ימים לא קשורה רק לנס שהיה עם שמן המנורה, אלא, בעיקר לפרק הזמן שבו בנו החשמונאים את מזבח העולה בעזרה. וכיוון שלקח לחשמונאים שמונה ימים כדי לבנות את המזבח - חג החנוכה נקבע לדורות לשמונה ימים, וזאת למרות שחנוכת המשכן בימי משה הייתה רק שבעה ימים.

עיקרון זה מודגש גם ב"ספר החשמונאים" (א, ד): "אז אמרו יהודה ואחיו: הנה נגפו אויבינו, נעלה לטהר את המקדש ולחנוכו. ויקהל כל המחנה ויעלו על הר ציון. וכאשר ראו את המקדש שמם, ואת המזבח מחולל... קרעו בגדיהם... וטיהרו את המקדש... אחרי כן לקחו אבנים שלמות על פי התורה, ובנו מזבח חדש דומה לראשון... שמונה ימים חגגו את חנוכת המזבח... וקבעו לחוג את ימי חנוכת

בגמרא (שבת יג, ב) מייחסים את כתיבתה לחנניה בן חזקיה. הגאונים לעומת זאת מייחסים את כתיבתה לזקני בית הלל ובית שמאי.

1. מגילת תענית הינו חיבור שנכתב בשפה הארמית, בסוף ימי הבית השני, והוא המקור התנאי הראשון שהועלה על הכתב.